

פניני הדרה היומי

לקט פנינים יקרים ונחמדים על סדר הדרה היומי

פסחים קב-שקלים ו | פרשת צו | גליון מס' 64

דף קב.

תנאי, וימתין עד לאחר חצות וימשיך סעודתו, ואח"כ יאכל שנית כזית מצה ויוצא ממה נפשך, דאם הלכה כראב"ע אז הכזית הראשון היה האפיקומן ואחר חצות שפיר היה מותר לו להמשיך סעודתו אף דאכל האפיקומן וכנ"ל, ואם ההלכה כר"ע דמותר לאכול אפיקומן עד עה"ש, שפיר הכזית מצה הראשון לא היה לשם אפיקומן ורק הכזית השני שאכל בסוף הוא היה כזית האפיקומן, עיין שם.

אביי הוה יתיב קמיה דרבה חזא דקא נמנם, אמר ליה מינם קא נאים מר, אמר ליה מנומי קא מנמנם ותנן נתנמנמו יאכלו נרדמו לא יאכלו- והק' הפר"ח (סי' תעח, ב) דקשה אף אם ישן רבה הא אביי לא ישן וכיון שלא ישנו רובן מותר לאכול. וכתב בשם הר"ן ליישב שאביי לא אכל שם אלא גמר הסדר בביתו ואח"כ בא לראות איך שרבו מנהל הסדר ורבה אכל לבדו וא"כ הוי ישנו כולן.

דף קב:

ויש שהעירו דהנה נחלקו הראשונים בגדר הדין דאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן כדי שיהא טעם מצה בפיו, דהבעה"מ כתב (דף כו: בדפי הרי"ף) וז"ל כי מפני דוחק המקום היו צריכים לזוז ממקומן אחר אכילתן מיד ועולין לגגותיהם לומר את ההלל לפיכך חששו חכמים שלא לשכח לומר את ההלל לכך אסרו להפטיר אפיקומן שלא לשכח טעם הפסח, והנהיגו הדבר אף לאחר חורבן הבית במצה זכר למקדש דאין מפטירין אחר מצה אפיקומן עכ"ל. ולכאורה לפי"ד הבעה"מ י"ל דאם עדיין לא אמר הלל אסור לאכול אף לראב"ע לאחר חצות ואינו מועיל התנאי של האבני נזר. ואף לדברי הרמב"ן (שם) דס"ל שצריך שטעם פסח יהא בסוף הסעודה ויזכור שלא לחזור ולאכול י"ל שאין לסמוך על עצת האבני נזר הנ"ל, דהרי צריך שיהא טעם מצה בסוף הסעודה ואסור לו להמשיך ולאכול סעודתו אחר חצות. אמנם נראה דשיטת הרמב"ם היא שיאכל מצה בסוף סעודתו כדי שיהא הטעם של מצות האכילה בפיו, דכתב (בפ"ח מהל' חמץ ומצה ה"ט) וז"ל ובזה"ז אוכל כזית מצה ואינו טועם אחריה כלום כדי שיהא הפסק סעודה וכו' שאכילתן היא המצוה עכ"ל. ומסתבר לפי הרמב"ם שדין זה חל רק בזמן מצות אכילת מצה, ולראב"ע א"כ יהיה מותר לאכול אחר חצות. אמנם צע"ק דמלשון

דתניא ואכלו את הבשר בלילה הזה ראב"ע אומר נאמר כאן בלילה הזה ונאמר להלן ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה מה להלן עד חצות אף כאן עד חצות וכו', אמר רבא אכל מצה בזמה"ז אחר חצות לר"א בן עזריה לא יצא ידי חובתו וכו'- כתב בשו"ת אבני נזר (או"ח סי' שפא) דהדבר יפלא, דהרי העברה בארץ מצרים היה ברגע חצות ממש, ואיך יליף לאכילת פסח עד חצות.

וצריך לומר כיון דאי אפשר לאכול בחצות ממש שאין בו המשך זמן כלל ומעשה האכילה צריך המשך זמן, על כרחך הפירוש שבחצות יהיה כבר בשר הפסח נאכל.

וכתב שם שלראב"ע דאכילת הפסח הוא רק עד חצות אז הא דאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן כדי שישאר טעם פסח בפיו זה רק עד חצות, אבל לאחר חצות דלא הוי זמן המצוה מותר לאכול, וה"ה במצה דאין לאכול אחר האפיקומן, וקאמר רבא דאין לאכול אחר חצות לראב"ע אז אחר חצות יהי מותר.

ולפי"ז כתב לדינא דמי שבעת הסעודה רואה שהוא קרוב לחצות, יאכל כזית מצה של אפיקומן על

הרמב"ם נמי משמע כרמב"ן דמצריך אכילת מצה בסוף הסעודה, ולפי"ז אי אפשר לעשות כעצת האבני נזר. וע"ע נמי מה שהעיר בשו"ת אגרות משה (אורח חיים חלק ה סימן לח). ובהערות הגרי"ש אלישיב (ברכות ב).

ועוד נציין שהביאו בהגדה "מבית לוי" בשם מרן הגריז"ס זצ"ל (הגאב"ד דבריסק) שמשבח עצת ה"אבני נזר", רק לדבריו אין צריך להתנות תנאי, רק כזית אחרון הוא ממילא האפיקומן, וכן הוא בלי שום תנאי, אלא אוכל מצה קודם חצות לאפיקומן וממשיך בסעודתו ואוכל בסוף מצה, ואף שאין מתנה כלום מ"מ ממנ"פ אם הלכה שהזמן עד חצות, הכזית שלפני חצות הוא ממילא כזית אחרון והוא אפיקומן ומותר להמשיך לאכול, ואם הזמן עד עמוד השחר הכזית דאפיקומן הוא רק האחרון, ולא צריך כוונה לשם אפיקומן בתנאי. וע"ע בתשובות והנהגות (כרך ב סימן רלט) בעניין זה.

רבי חזקיה שאל מעתה בני בבל משמיעין על השקלים מראשו של חורף - הגאון ר' חיים קניבסקי שליט"א בפ"י השקל החדש בביאור הלכה (ה ב) תמה דאמאי נצריכם לשקול מתחילת החורף, והא בתענית (י א) מבואר דמירושלים ועד נהר פרת הוא מהלך ט"ו יום, ונהר פרת הוא בקצה בבל כדמבואר בקידושין (עא ב) דבבל יושבת בין פרת לחדקל, ואיך יתכן דזמן הליכה מבבל לא"י הוא חצי שנה. ותירץ עפ"י מש"כ הרז"ה בר"ה דמלכות בבל הגיע אז עד קצה המזרח, וישראל היו יושבים בכל הארצות, ומקצה המזרח בודאי צריך לצאת כמה חדשים לפני ניסן כדי שיגיעו בזמנו. וע"ע שם שכתב עוד שתי מהלכים בישוב קושיא זו.

דף קכא

בירך את של זבח וכו' - פירש"י ורשב"ם דהאי אכילת זבח היינו חגיגת י"ד הבאה עם הפסח, והרשב"ם הוסיף א"נ נדרים ונדבות שהקריב ערב הפסח ואוכלן בלילי הפסח. ובס' טל תורה הקשה איך מותר להקריב נדרים ונדבות בערב פסח, והלא ממעט זמן אכילתן לר"א בן עזריה דזמן אכילת הפסח הוא רק עד חצות, ולאחר הפסח אינו יכול לאכול נדרים ונדבות דאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן.

ובשו"ת אמרי יושר (סי' ד) הביא דהגאון ר' מאיר דן פלאצקי זצ"ל בעל ה"כלי חמדה" תירץ לו על פי דברי האבני נזר (או"ח סי' שפא) דלראב"ע דזמן הפסח הוא רק עד חצות, אז אחר חצות דלא הוי זמן המצוה אין איסור של אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן, וא"כ שפיר מותר להקריב נדרים ונדבות קודם הפסח דאינו ממעט זמן אכילתן כי יכול לאכלן גם אחר חצות וכו"ל, עיין שם.

<<<>>>

מס' שקלים

דף ב.

באחד באדר משמיעין על השקלים - הבן איש חי בספרו אדרת אליהו ביאר משנה זו בדרך רמז, אמרו רבותינו בניסן נגאלו ובניסן עתידין ליגאל (ר"ב יא) אם כן כיון שחודש ניסן הוא חודש המסוגל לגאולה צריך שעם ישראל יעשו קודם תשובה כדי שיהיו ראויים לגאולה. וכמו שקודם חודש תשרי יש חודש אלול שבו מרבים בסליחות ותחנונים להתעורר

דף ג.

אלו הן צרכי הרבים דנין דיני ממונות - הריטב"א (מועד קטן ב א) הקשה ע"ז מהא דאיתא בבבא קמא (קיג א) דלא קבעינן זמנא לא ביומי ניסן ולא ביומי תשרי, ובודאי חול המועד בכלל האיסור. ותירץ דיומי ניסן ותשרי לאו דוקא הוא אלא זמן קציר ובציר קאמר, ומפני שהעולם טרודין. מיהו כתב הריטב"א דאחרים פירשו מפני שטרודין בעניני חג אין דנין בניסן ותשרי, ולפי"ז צ"ל דאנו לא קבעינן לכתחילה דין תורה בניסן ותשרי מפני טירדת הבעלי הדינים, אבל כשהסכימו שניהם לבא לדין בניסן ותשרי שפיר דנים אז.

ובטור ושו"ע (ח"מ ס"ה) פסקו דהא דאין מזמינים בניסן ותשרי הוא רק למי שגר חוץ לעיר, ולפי"ז י"ל דהא דקאמר הכא דדנין דיני ממונות בחוה"מ היינו למי שגר בתוך העיר, וכמו שכתב השו"ע (שם סק"ו).

וההפלאה (ח"מ שם) כתב דאם נימא דהטעם שאין דנים בניסן ותשרי הוא משום טירדת החג, א"כ י"ל דשפיר דנים בחול המועד שהרי כל צרכי החג כבר מוכנים לו. [מיהו עי' בש"ך שם סק"ג שנקט דרק לאחר החג אינו בכלל ניסן ותשרי, והתומים (סק"ה) הובא בפתחי תשובה (סק"ד) כתב דגם לאחר החג אין דנים דעדיין טרדות המועד עליון].

מנין לציון מן התורה כו' - היינו שיש חיוב לציין בכדי להפריש את העם מטומאה, בשו"ת בנין ציון (סי' קי"ט) נשאל ברופא ישראל שרצה להשהות אצלו

אך לפי פי' רש"י במנחות שם בשם רבותיו דתמידין שלא הוצרכו לציבור היינו שאבדו והפריש אחרים תחתיהם, א"כ שפיר י"ל דאפשר לבקר ממום ורק אח"כ לקנות ולהקדישם, עיין שם.

דף ד.

השוקל על יד עני ועל יד שכנו ועל יד בן עירו פטור ואם הלון חייב - בשו"ת המבי"ט (ח"א סי' ז) נשאל על ראובן שביקש משמעון שילווה לו מ' פרחים של זהב, והשיב לו שמעון שאין לו פרחים של זהב אך יכול לתת לו חתיכות של כסף שכל מ' שבהם שוים פרח של זהב, ונתן לו על כל שויו של פרח זהב ל"ט חתיכות של כסף ושני כספים, שזה מקבלים כאשר פורטים הפרחים אצל השולחני, וראובן נתחייב לשמעון מ' פרחים של זהב, והשאלה היא האם יש בזה איסור רבית.

והשיב המבי"ט דאין בזה איסור רבית, וכתב שיש קצת ראייה לזה ממשנתינו, שהנה שנים ששוקלין שקל חייבין בקלבון שהוא תוספת על השקל כשפורטו לשני חצאי שקלים, ותנן השוקל על יד עני וכו' אם הלון חייב בקלבון, והיינו כשנתן שקל בעדו ובעד העני או שקל בעד שני עניים או שכנים אבל אם נתן שני חצאי שקלים על יד שני עניים או שכנים נראה דפשיטא שחייבים לתת לו שני חצאי שקלים, ואם פורעים לו שניהם שקל שלם חייבים לתת לו קלבון אף על פי שהוא לא נתן אלא שני חצאי שקלים בעד שניהם, והטעם, דכיון שאם בא הוא לפרוט השקל לא יפרטו לו לשני חצאי שקלים אלא בנתינת קלבון לאו תוספת היא.

וכמו כן בנידון דידן, אעפ"י שהפרח שוה מ' חתיכות של כסף, כיון שאם בא לפרוטו לא ימצא כי אם ל"ט חתיכות וב' כספים כמו שנתן הוא, לאו תוספת היא ואין בה שום צד רבית, עיין שם.

דף ה.

בני העיר ששלחו את שקליהן ונגנבו או שאבדו אם נתרמה התרומה נשבעין לגזברין ואם לאו נשבעין לבני העיר ובני העיר ששוקלין תחתיהן - כתב המרדכי בבבא קמא פרק הגוזל (סי' קלא) דראובן שה"י חייב לשמעון כסף ושלחם לו ע"י שליח ונאבד, אין שמעון יכול להשביע את השליח עד שיבא ראובן, והראיה ממשנתנו שבני העיר ששלחו שקליהם ונאבד אם משנתרמה התרומה נשבעין לגזבר כי אז ההפסד להקדש, אבל אם לא נתרמה התרומה נשבעין לבני העיר אבל הגזבר אינו יכול להשביע, והטעם כנ"ל כי ההפסד אינו שלו. והביאו הבית יוסף בחור"מ (סי' קכא מחודשים אות א) והביאו בש"ך שם (ס"ק ל"ז), וכן איתא גם בתרומת הדשן (סי' שח).

נפל שכבר נגמרו אבריו, ולהעמידו בין שרף, בכדי להתלמד בו חכמת הטבע כמנהג הרופאים, אי שרי לעשות כן.

והשיב דיש לאסור בזה מכמה נימוקים: (א) מטעם חיוב קבורת מתים, אלא דבזה יש לדון אי נפל חייב בקבורה, והביא מחלוקת ראשונים בזה. (ב) מחמת חשש תקלה. שהרי הוא אסור בהנאה, ובעי קבורה ככל איסורי הנא' כדאיתא במשנה סוף תמורה, עיין שם שהביא כן מהנו"ב. ודן בזה די"ל דנפל כיון דאינו מחויב בקבורה ממילא מותר בהנא', דמת דאסור בהנאה הוא משום דלפינן שם שם מיתת מרים מעגלה ערופה, וא"כ בעינן דומיא דמרים דצריך קבורה, משא"כ נפל דא"צ קבורה י"ל דמותר בהנאה, וממילא ל"ש ב"י תקלה.

שוב כתב (ג) דיש לאסור מטעם דאיתא בסוגיא דידן דילפינן מקראי, דמת בעי ציון, והיינו משום שלא יטמאו הכהנים, וכדאיתא בשו"ע או"ח סי' תקמ"ד, ולפ"ז כ"ש שאסור להשהות בביתו נפל, שאין לך חשש גדול מזה, וקרוב לודאי שברבות הימים יכנסו שם כהנים ויטמאו באוהל. שהרי נפל ג"כ מטמא באוהל. ע"ש.

דף ג:

בכ"ה בו ישבו במקדש וכו' - כתב בשו"ת בנין ציון החדשות (סי' ס) דיש ליתן טעם למה דוקא בכ"ה ישבו במקדש והתחילו למשכן.

ונראה עפ"י מה דאיתא בשבועות (יא ע"ב) ובזבחים (ו ע"ב) ובמנחות (עט ע"ב) דתמידין שלא הוצרכו לציבור פלוגתא דר"ש וחכמים היא אם נפדין תמימים, ופירש"י דתמידין שלא הוצרכו לציבור היינו שבכל ר"ח ניסן נשארו ד' טלאים בלשכת הטלאים, דאין פוחתין מששה טלאים בלשכה, והם אינם ראויים עוד להקרבה דהרי נקנו מתרומה ישנה.

והנה בפסחים (צו ע"א) איתא דילפינן ביקור תמיד שיהי' ד' ימים מביקור פסח, וא"כ התמידים שהיו צריכים להקריב בר"ח ניסן היו צריכים ד' ימים ביקור מקודם, וע"כ בכ"ו באדר היו כבר צריכים לקנותם מתרומה חדשה דלא היו יודעים אם חודש אדר יהי' מלא או חסר, וע"כ שפיר בכ"ה אדר ישבו במקדש להורות שזה יום האחרון של ההבאה דלמחר כבר קונין תמידין מתרומה חדשה.

ומביא דכן כתב גם בטורי אבן במגילה (כט ע"ב), וכתב דאין לומר דהיו יכולין לבקר הכבשים ורק בר"ח ניסן לקנותם מתרומה חדשה, דא"כ מדוע נשארו ד' טלאים שלא הוצרכו לציבור, והלא היו יכולים לבקרן בלי שיקנו אותם ואח"כ יקנו מתרומה חדשה, אלא ודאי שהביקור צריך להיות אחר שקנו והוקדשו, עיין שם.

ועוד מבואר כאן דנחלקו אמוראים אם השקלים האלו נופלים לתקלין חדתין או תקלין עתיקין, ולכאורה קשה איך אפשר שיפלו השקלים האלו לתקלין חדתין ויהיו מקריבין מהם קרבנות ציבור, הלא הם חולין מן התורה.

ותירץ דכמו שאיתא בגמרא לעיל (פ"א ה"ב - דף ג ע"א) דבי"ד יש להם כח להפקיר שדה ועי"ז לפוטרה מן המעשרות, כמו כן יש להם כח לצוות על נתינת שקל להקדש ועל המטבע חל הקדש ויכולין להקריב מהן קרבנות ציבור, עיין שם.

דף ו.

המכנס מעות ואמר הרי אלו לשקלי ב"ש אומרים מותרן נדבה וב"ה אומרים מותרן חולין- החקרי לב (או"ח סי' קל"א) חקר באדם ששקל ג' חצאי שקלים לשלש שנים אם יצא בזה חובתו בשנים הבאות, או דלמא בעינן שישקול מחצית השקל מידי שנה בשנה, וע"ש שהקשה לפי מה שצדד דיכול להקדים ולהפריש על שנים הבאות, א"כ אמאי קאמרי ב"ש דמותרן נדבה ואמאי קאמרי ב"ה דמותרן חולין, נימא דהמותר יהיה לשנה הבאה. וכתב החקרי לב דצ"ל דאיירי כשאין במותר שיעור מחצית השקל. ואין להקשות דמ"מ נימא דיחשב כמפריש רבע שקל לשנה הבאה ובשנה האחרת ישלימו למחצית השקל, דהא הרמב"ם פסק דאין יוצאין חובת מחצית השקל רק כשניתנו בבת אחת ולא כשנותנו היום קצת ולמחר עוד קצת וכו'.

מיהו אכתי צ"ע מהא דאיתא בסמוך בגמ' המפריש שני שקלים וסבור שחייב שנים ונמצא שאינו חייב אלא אחד דהשני לנדבה [ועי' בר"מ ובראב"ד (שקלים פ"ג ה"א) שנחלקו בזה] ואמאי לא אמרינן דהשני יעלה לשנה האחרת, וכתב החקרי לב דשאני התם שבודאי לא היה דעתו שיעלה לו לשנה האחרת. וע"ע בסוף מכלתין דף כ"ב ע"ב מה שהבאנו בשמו.

ובשו"ת שבות יעקב (ח"ב סי' קלה) הביא שבתשובת בית יעקב (סי' ח) השיג על התרומת הדשן והש"ך שנעלם מהם המשנה כאן בשקלים דנשבעין לגזברים, וטעו טעות גדולה, והוא תמה עליו איך אפשר לומר כן, והלא הם הביאו את המרדכי, והמרדכי הביא רא"י מהמשנה כאן, אלא באמת לא נעלם מהם מידי, דהתה"ד והש"ך מיירי כשאין למלוה הפסד, דאז שפיר אינו יכול להשביע להשליח וכמבואר במשנה כאן שהביא המרדכי ראייה מזה, עיין שם.

ותני כן עתיקין במקדש ואין עתיקין במדינה- החקרי לב (או"ח סי' קל"א) חקר במצות נתינת מחצית השקל כשעבר ולא נתן במשך כל השנה אי אמרינן דעבר זמנו בטל מצותה או יכול להשלים בשנה של אחריה. וע"ש שר"ל דאין תשלומין למחצית השקל, וכתב דמהאי טעמא לא היו במדינה תקלין עתיקין, דמי שלא תרם בתוך שנה באמת אינו חייב ואינו יכול להשלים בשנה שלאחריה, אבל במקדש שפיר נצרכים תקלין עתיקין למי שנתן בתוך שנה מחצית השקל לשליח והשליח לא הביאו רק לשנה האחרת.

מיהו ברש"י (ב"מ נח א) מבואר דכל מי שהביא מחצית השקל לאחר סוכות הכניסו לתקלין עתיקין והיינו אפילו של תוך שנה, וכתב החקרי לב דגם רש"י ס"ל דאין חיוב שקלים לאחר שכבר השנה וע"כ לא העמידו במדינה תקלין עתיקין בהדי תקלין חדתין בתחלת שנה הבא, ולאחר סוכות לא הצריכו להעמיד תקלין עתיקין לחוד בשביל אותן שנים ושלשה שפשעו ולא שקלו, אבל במקדש דקביעי שופרות קבעו שופרות גם להמיעוט שלא שקלו.

דף ה:

מתניתא פליגא על ר"ש בן לקיש הן נשבעין לבני העיר ובני העיר שוקלין תחתיהם, לא עוד היא משום שבועת תקנה, תני הראשונים נופלים לתקלין חדתין וכו' אלו הן הראשונים וכו'- הקשה הנצי"ב מוואלוז'ין זצ"ל בשו"ת משיב דבר (ח"א סי' לד), דהנה מבואר כאן בירושלמי דהשקלים השניים שבני העיר שוקלין תחתיהם הוי רק תקנה מדרבנן,

גליון זה יוצא לאור ע"י 'שיעור הדף היומי' בביהמ"ד אהל תורה רח' הרב יוסף קארו 4 ביתר.

מידי ערב נמסר שיעור בצורה רהוטה ובהירה בשעה 7.00 בערב- שמעו ותחי נפשכם.

כמו"כ מתקיים שיעור 'למאחרי שבת' בביהמ"ד אהל יששכר רח' המגיד ממעזריטש 144 בשעה 10.35 בערב.

ניתן לשמוע את השיעורים בקול הלשון במס' 03-6171111 להקיש *7 ואז קוד 66339* שלוחה 6

ניתן לקבל גליון זה ע"י בקשה למייל: K0504166339@gmail.com

ניתן לקבל גם את הגליון היוצא ע"י 'בית מדרש גבוה לכהנים' ללימוד הלכות עבודת ביהמ"ק.